

Nutidens Samhandelsformer og deres landbrugsmæssige Virkninger.*)

Af Kontorchef K. Skovgaard.

Af de Forhold, der virker bestemmende for Erhvervs-
livets Udvikling og Fordeling mellem Landene, tillægger
man med Rette de naturlige Produktionsbetingelser den
største Betydning, idet der herunder sammenfattes Klima,
Jordbund, Brændselsstof- og Mineralforekomster samt
Landenes Beliggenhed eller Transportforhold. Bl. a. for
Landbruget, der ikke alene arbejder i, men med Naturen,
er dens Miskundhed selve det fundamentale.

Efter de naturgivne Forhold maa man tillægge Folke-
nes Anlæg, deres Dygtighed og Talrighed Plads Nr. 2
blandt de økonomiske Produktionsfaktorer, og som Nr.
3 anbringes, hvad der lægges i Begrebet Kapital, der
skabes ved Arbejdets Udnyttelse og Omformning af Na-
turen.

Men foruden Fordelingen Landene imellem af Natur-
rigdomme, Arbejde og Kapital virker endnu en Række
af Staterne og Befolkningsgrupper skabte Forhold af-
gørende paa Erhvervsudviklingen og Erhvervsfordelin-
gen, derved at de virker fremmende eller hemmende paa
Konkurrenceevnen saavel mellem Erhvervene indbyrdes
som mellem Landene. Det gælder saaledes Oplysningen,
moralsk Opfattelse, sociale Foranstaltninger, Beskatnin-
gen, Teknikens Højde, Lønniveauet, Monopoldannelser,
Fagforeninger. Og endelig falder under denne Gruppe
ogsaa den økonomiske Politik og Handelspolitikken, og
som er en i saa væsentlig Grad afgørende Faktor, at den
faktisk kan virke bestemmende eller normgivende for
samtlige andre Produktionsfaktoreres Indflydelse.

*) Foredrag holdt i September 1939 ved Samvirksomheden for
landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes Kursus paa Landbohøjskolen.

Dette fremgaar klart af det økonomiske Livs Historie. Følger man Udviklingen fra Middelalderens Feudal- og Bysamfund gennem Enevældens og Merkantilismens Tidsalder til Liberalismens Aarhundrede og vor egen Tid og ikke mindst i denne, ser vi, hvorledes Erhvervs- livet udvikler sig fra Naturaløkonomiens Standpunkt i Middelalderen til en Statsøkonomi under Merkantilismen og en Verdensøkonomi under Liberalismen for nu i vor Tid ligesom at staa famlende overfor de nye Veje, der skal følges.

Almindeligvis korsrer vi os over det, en senere Tids Erfaringer har lært os at kalde Merkantilismens Snæversyn og Egoisme, men i Virkeligheden var den et betydeligt handels- og erhvervspolitisk Fremskridt; Erhvervs- livet fik fra at være klemt inde bag de smaa Feudal- og Bysamfunds Grænser Landene som Tumleplads, Arbejds- delingen fik nye Muligheder, og der toges de første Tilløb til Stordriften.

Men til sin Tid blev Liberalismen et endnu større Fremskridt, end Merkantilismen havde været, og jo navnlig derigennem, at den aabnede Landegrænserne for et friere Handelssamkvem, og derved atter skabte Betingelserne for den internationale Arbejdsdeling, paa hvilken den vesteuropæiske Kultur er opbygget.

Gennem disse liberale Ideer erstattedes den merkantilistiske Absolutisme eller »vær dig selv nok«-Politik med den internationale økonomiske Gensidighedspolitik, hvorved de økonomiske Kræfter fik saa at sige hele Verden til Arbejdsplads. Det 19. Aarhundrede blev Folkevandringernes og Kapitalvandringernes Aarhundrede, derved at Arbejde og Kapital søgte fra de tætbefolkede og kapitalrige Lande i Vesteuropa til de tyndtbefolkede og kapitalfattige Rum navnlig hinsides Havene. Erhvervs- livet udformedes i det store og hele efter det aftagende Udbyttes Lov, de økonomiske Kræfter sattes ind til Naturens Udnyttelse, hvor de gav det største Udbytte.

Denne Udvikling accelereres med Transportmidlernes

Udvikling og naar faktisk først sit Maksimum før Verdenskrigen. Saaledes naaede Udvandringen fra Europa i Ti-Aaret 1900—1910 op imod 10 Mill. Mennesker, eller ca. 1 Million om Aaret, og alene Englands udenlandske Kapitalinvesteringer androg før Krigen det dengang astronomiske Tal af over 4 Milliarder Pund Sterling, Tyskland og Frankrig havde hver for sig det halve af dette Beløb udestaaende.

Efter Verdenskrigen sattes Folkevandringerne i Staa, og selv om Kapitalvandringene fortsattes i forstærket Tempo og nu i væsentlig Grad i modsat Retning fra før Krigen, nemlig fra U.S.A., England og Frankrig til Fastlandsstaterne, var dette ikke nok til at afbalancere Virkningen af de standsede Vandringer, med andre Ord det viste sig ikke muligt at udvikle Erhvervslivet i et saadant Tempo, at det kunde absorbere Befolknings-tilvæksten, og de standsede Vandringer er derved med til at fremkalde det saakaldte Beskæftigelsesproblem, der atter er selve Nøgleordet til Nutidens Handelspolitik.

Nu vil jeg naturligvis ikke med det her anførte paa-staa, at de standsede Vandringer er Hovedårsag til vore nuværende handelspolitiske og erhvervspolitiske Tilstande, nej de maa jo tværtimod kun betragtes som et Symptom paa, eller som en Følge af netop en ændret erhvervspolitisk Opfattelse, men med den Egenskab, som Følgesygdomme kan have, at de virker forstærkende paa selve Hovedsygdommen.

Denne havde sine Aarsager i Krigen og de erhvervsstrukturelle Forskydninger, den medførte. Under Krigen gik den internationale Vareudveksling delvis i Staa, i de krigsførende Lande blev Erhvervene indstillet paa at tjene Krigens Formaal, og krigsførende og neutrale blev henvist til at klare sig selv, at erstatte tidligere indførte Varer med hjemmeproducerede. Dette gav Industrien store Muligheder i alle Lande, men vel navnlig i de, der ikke eller kun i mindre Grad var indblandet i Krigen, saaledes i de neutrale Stater i Europa og i alle

de oversøiske Lande. Samtidig medførte eller tvang Kri- gen til vældige tekniske Fremskridt gennem dens store direkte og indirekte Forbrug af Mennesker og Materiel, og endelig blev Krigens landbrugsmæssige Virkning den, at Landbrugsproduktionen udvidedes formidabelt i de oversøiske Lande til Erstatning for den Produktions- nedgang, der fandt Sted overalt i Europa.

Efter Kri-gen søgte Erhvervslivet i de krigsførende Lan- de atter at finde sit normale Leje, men det viste sig nu, at væsentlige Dele af Markederne var gaaet tabt, lige- som Landbrugsproduktionen var presset op paa altfor stor en Højde, og under det voldsomme Prisfald og store Arbejdsløshed, som blev Følgen af Krigsøkonomiens Omstilling til Fredsøkonomi og af den skærpede Kon- kurrence, forsøgte hvert Land at bjærge sig, som det bedst kunde, forsøgte bedst muligt at værne sine er- hvervsmæssige Interesser, og trods den almindelige Er- kendelse af den førte Politik's Forkastelighed har denne siden Kri-gen udviklet sig med lavineagtig Hast, saaledes at alle tænkeligt mulige — og umulige — Midler i Dag er bragt i Anvendelse til Regulering af Handelen, til Be- skyttelse og Understøttelse af de enkelte Landes Erhverv, ligesom Landegrænserne er lukkede for Overførsel af Arbejdskraft.

Verdenskrisen virkede naturligvis overordentlig for- stærkende paa denne Udvikling, navnlig derigennem at England ikke alene brød sine liberale Traditioner, men tillige dannede en erhvervsmæssig Blok af Lande med indbyrdes Præferenceaftaler. Men det er fejlagtigt at til- lægge Krisen Aarsagen til den nuværende Tilstand, den var i sig selv en Følge af den protektionistiske Bevægelse, der satte ind efter Kri-gen.

Denne i de sidste 20 Aar førte Politik har fra den ene Ende til den anden ramt Eksporterhvervene og dermed den internationale Arbejdsdeling; samtidig er i en Række Lande opstaaet en formelig Højkonjunktur for de be- skyttede saakaldte Hjemmeerhverv, idet jo hvad der er

Eksporterhverv i et Land, er Hjemmeerhverv eller Hjemmeindustri i et andet.

I denne Erhvervsudvikling, der har bragt Produktionen i en Række Lande betydeligt op over Standarden fra 1929, der var det indtil Krisen bedste Aar, har man fra visse Sider villet se en Afkræftelse af den liberale Lære om Fordelagtigheden i den internationale Arbejdsdeling, men selvom dette ikke er Tilfældet, maa Erfaringerne fra disse sidste Aar siges nødvendigvis at føre til en vis Omvurdering af denne Lære eller til en klarere Forstaaelse af dens Gyldighed overfor det moderne Erhvervsliv.

Navnlig fremgaar det tydeligt af disse Aars Udvikling, at den store Del af Erhvervslivet, vi kalder Forædlingsindustrien, er nogenlunde uafhængig af de naturlige Produktionsbetingelser, hvilket vil sige Raastoffernes Forekomst, det afgørende for denne Industris Konkurrenceevne er de øvrige Produktionsfaktoreres relative Af-lønning og Effektivitet, det vil sige Arbejdskraftens Rigelighed og Dygtighed, Kapitaltilgangen, Lønniveauet, Beskatningen o. s. v., samt om Produktionen kan opnaa et saadant Omfang, at der kan naas Stordriftsfordele.

Er Produktionsfaktorerne konkurrencedygtige, og kan Stordrift opnaas, kan et Produkt derfor lige saa godt laves i et Land som i et andet, og man kommer derved ind paa den ny-merkantilistiske Tankegang, »hvorfor skal vi indføre den Vare, den kan vi lige saa godt lave selv«, hvad man ogsaa kan, blot er der det at tilføje, at samtidig kan det gaa ud over andre Erhverv, derved at Handelen og Eksporten forringes.

Dette Forhold er særlig iøjnefaldende inden for Industrien og er jo mere udtalt, jo større Andel Forædlingsomkostningerne udgør af den færdige Vares Værdi, jo flere Raastoffer der indgaar i denne, og jo kostbarere de oparbejdede Raastoffer er. I en Kniv til 2 Kr. er der næppe Raastoffer for mere end nogle faa Øre, Resten af Prisen er Forædlings- og Handelsomkostninger, af et Radioapparat udgør Raastofferne kun nogle faa Procent

af Værdien, ligesom de stammer fra et Flertal af Lande, og for Prisen paa en Guldring spiller Transportomkostningerne paa Guldets ingen Rolle.

Men ogsaa for Landbruget har Forædlingsindustrien en Tendens til at løsne sin Forbindelse med Raastofproduktionen, saaledes som vi bl. a. kender det for vort eget Landbrugs Vedkommende, hvor Forholdet faktisk er det, at to saa vigtige Produktionsgrene som Flæsk og Æg praktisk taget er uafhængig af den hjemlige Raastofproduktion, og det er da ogsaa disse to Produktionsgrene inden for vort Landbrug, der er stærkest truet af den nuværende Handelspolitik.

For øvrigt danner netop Flæskeproduktionen et udmærket Eksempel paa, hvorledes Forædlingsindustrierne lægger sig til Rette efter andre Hensyn end de naturlige Produktionsbetingelser. Det kornproducerende U.S.A. var indtil omkring Aarhundredskiftet Verdens største Flæskeeksportør, og paa Forhaand skulde man ogsaa antage, at det skulde staa stærkt i Konkurrencen om Flæskemarkedet, da det Korn, det koster at producere en Gris, vejer 6—8 Gange saa meget som det eksporttjenlige Produkt, hvorfor Fragtomkostningerne er til absolut Fordel for en Forædling, hvor Kornproduktionen finder Sted, men ikke desto mindre har vi i dette Aarhundrede trykket Amerikanerne ud af Flæskemarkedet, i væsentlig Grad med nord- og sydamerikansk Majs som Raastof. Naar dette kunde lade sig gøre, skyldes det, at vi her i Landet kunde tilvejebringe en Kombination af Produktionsfaktorer i Flæskeproduktionen, som var gunstigere, mere konkurrencedygtig end Amerikanernes. Af disse Faktorer er det ikke ubeskedent at fremhæve den menneskelige Faktor som den afgørende, vort Talent for at organisere Produktionen, saa vi opnaede de fulde Stordriftsfordele og fremstillede et Produkt, som vore Kunder ønskede det.

I de senere Aar har Flæskeproduktionen været en overordentlig god Forretning, naar man betragter Forholdet

mellem Flæskepris og Kornpris, men trods dette, har det i et Land som Canada med en betydelig Overskudsproduktion af billigt Korn ikke været muligt at præstere en væsentlig forøget Flæskeproduktion, Canada har hellere villet sælge Kornet. Undersøger man nu de canadiske Forhold, er det ikke selve Flæskeproduktionen, det er galt med, kaloriemæssigt kan Canadierne producere lige saa billigt Flæsk, som vi kan, derimod synes det dem vanskeligt at gennemføre den tilstrækkelige Organisation.

Ganske det samme Billede faar man, naar man undersøger de engelske Produktionsforhold. Af engelske Fodringsforsøg fremgaar det, at de engelske Svin omsætter deres Foder lige saa godt som de danske, og at man kan opnaa en lige saa god Kvalitet, alligevel er Baconproduktionen i England ikke nogen god Forretning, hvad Kendsgerningerne viser, og det er iøjnefaldende, at dette skyldes den menneskelige Produktionsfaktor, Mangelen paa Organisation i Indkøb af Raastoffer, i disses Fordeling og i Færdigvarens Oparbejdning. Men i selve denne Kendsgerning ligger netop Faren for vor Flæskeproduktion, fordi disse Mangler kan ændres, og man ved en passende Organisation udmærket kan gøre Flæskeproduktionen rentabel i England, hvad der jo da ogsaa arbejdes henimod.

For den Del af Landbrugsproduktionen, der ikke vedrører Fødevarer, er Forædlingsvirksomhedens Uafhængighed af Raastofproduktionen særlig udtalt. Det gælder saaledes for Uld, Bomuld, Hør, Hamp, Jute, Gummi og Oliefrø, der ganske overvejende forarbejdes i andre Lande end Produktionslandene, men om disse Produkter gælder det for øvrigt, at de delvis maa betragtes som Landbrugsfærdigvarer om end industrielle Raavarer.

Jeg har omtalt dette Forhold om Forædlingsindustriens Emanciperung fra Raastoflandene, fordi det giver vor Tids Erhvervsudvikling et ganske særligt Perspektiv og over en overordentlig Indflydelse paa Handelspolitikken og

Samhandelen. Dens Forudsætning er naturligvis først og fremmest Transportmidlernes Udvikling og Fragtomkostningernes relativt aftagende Betydning, men dernæst Maskinen og Tekniken, der vel kræver intelligent og kvalificeret Arbejdskraft, men ikke langvarig Faguddannelse eller Kendskab til de forarbejdede Materialer. Endvidere danner som nævnt ogsaa de moderne Forbrugsvarers sammensatte Karakter en væsentlig Forudsætning for denne Udvikling, idet Fragten paa Raamaterialerne bliver af forsvindende Betydning, naar netop Raastofferne kun udgør en mindre Del af Varens Værdi, og endelig maa nævnes vor Tids stærke Forbrugsstigning, der gør det muligt i mange Lande at naa op paa Stordrift i de fleste Industrier, Sværindustrien ikke engang undtaget.

Det fremgaar af det anførte, at den Begrænsning af den internationale Arbejdsdeling, som Forædlingsindustriens Fordeling over et stigende Antal Lande har medført, ikke for det enkelte Land i sig selv behøver at betyde noget økonomisk Tilbagekridt eller Tab, for saa vidt det er i Stand til at lave Færdigvaren til samme Priser som Importpriserne, og endvidere under Forudsætning af, at den skete Erhvervsudvikling er fordelagtig. Det vil sige, at hvis Forudsætningen for at udvikle f. Eks. Tekstilindustrien paa New Zealand er, at Landbruget indskrænkes, maa Besparelserne paa Importsiden for Tekstilvarer være større, end Indtægtsnedgangen er paa Eksportsiden for Landbrugsvarer, og en ganske lignende Betragtning maa anlægges, hvis det f. Eks. drejer sig om i England at udvikle Landbruget paa Tekstilindustriens Bekostning. Nu har Forholdet imidlertid været det i en Aarrække, at der i de fleste Lande har været en betydelig Arbejdsløshed, ligesom Kapitaltilgangen har været ret rigelig, saaledes at man ved at sætte nye Erhverv i Gang ikke behøvede at gøre dette paa andre Erhvervs Bekostning i samme Land, og man har derfor ment, at det var fordelagtigt eller ligefrem nødvendigt at begrænse Importen for at beskæftige de arbejdsledige,

selv om dette endda skulde medføre Stigninger i Færdigvarernes Priser. Set fra det enkelte Lands Synspunkt er dette ogsaa rigtigt, det skæbnesvangre har blot været, at mange eller alle Lande har handlet paa samme Maade samtidig, hvorved der er opstaaet det ofte gentagne Dilemma, at alle vil sælge, men ingen vil købe Færdigvarer; Handelen og Handelspolitikken drejer sig mere og mere om, hvorledes man sikrer sig Raastofferne, og føres den nuværende Udvikling til sin yderste Konsekvens, indskrænkes Verdenshandelen til kun at dreje sig om Raastoffer. Under denne Udvikling er den Inddeling af Landene, vi har været fortrolige med, i Landbrugslande og Industrielande, ved at forsvinde, og i Stedet falder Inddelingen i raastofrige og raastoffattige Lande.

Sagvolderne i den økonomiske Gaaen i Ring, her er Tale om, maa som omtalt bl. a. de oversøiske tidligere Landbrugslande siges at være, og af disse navnlig U.S.A., selv om den tidligt i 1920 af flere tidligere betydelige Landbrugsimportlande i Europa gennemførte Beskyttelse af deres Landbrug ogsaa var medvirkende til at sætte Spillet i Gang, men der er ingen Tvivl om, at de oversøiske Lande ved at lukke for Indvandringen og gennemføre en rigoristisk Beskyttelse for deres Industrier i høj Grad var med til at fjerne Forudsætningerne for atter efter Krigen at faa den internationale Erhvervsudlignings Mekanisme til at fungere.

Paa sin Side svarede de europæiske Importlande særlig efter Krisens Udbrud i 1929 med en stedse videregaaende Landbrugsbeskyttelse, der dækker hele Registret fra moderat Told til fuldstændig Indførselsforbud paa Landbrugsvarer. Som Følge af denne Retorsion kunde De forenede Stater allerede i 1932 opgøre sit Landbrugs-eksporttab til at være mere end Produktionen paa 8 Mill. ha, et Tal, der siden er blevet betydelig forøget til 12—15 Mill. ha.

For at opveje det Tryk, der ved denne Landbrugsbeskyttelse blev øvet mod Landbruget i Landbrugseksport-

staterne, men ogsaa i Betragtning af den Beskyttelse, de har ydet deres Industri, har de i stadigt stigende Udstrækning maattet understøtte deres Landbrugsproduktion. En tysk Økonom beregnede for to Aar siden, at mere end 55 pCt. af de paa Verdensmarkedet omsatte Landbrugsvarer dengang var produceret med Statstilskud, et Tal, der siden maa være blevet stærkt forøget, efter at saa betydelige Eksportlande som U. S. A., Canada og New Zealand har forøget deres Understøttelse til Landbrugsproduktionen og Eksporten. Samme Økonom opgjorde for øvrigt Stillingen saaledes, at de gamle europæiske Landbrugseksportlande laa i Spidsen med Produktionstilskud, og at Landbrugseksportlandene i det hele taget i Aarene fra 1931 var gaaet foran i Gennemførelsen af Handelsrestriktioner og Ydelsen af Understøttelser.

I det store og hele er Resultatet af den økonomiske Krigstilstand i disse Aar blevet, at de gamle Industrieksportlande eller Landbrugsimportlande beskytter deres Landbrug og understøtter deres Industrieksport, medens Landbrugslandene beskytter deres Industri og understøtter deres Landbrugseksport. Hvem der nu er den sejrende Part i denne Kamp, er det ikke muligt at udtale noget om, men i hvert Fald er det givet, at en meget stor Del af de gennemførte Beskyttelsesforanstaltninger maa være fuldstændig illusoriske, thi et Land, der er henvist til at staa i Handelsforbindelse med andre Lande, kan naturligvis ikke beskytte samtlige sine Erhverv paa een Gang, det er, som jeg har set det udtrykt, det samme som en Mand, der vil løfte sig selv ved Haaret.

Thi det er jo fejlagtigt at tro, at man ved Erhvervsbeskyttelse i et Land vælter hele Byrden fra sig over paa andre Lande. Dette kan naturligvis nok ske i en vis Udstrækning under visse bestemte Forhold, men det bliver dog i overvejende Grad de andre Erhverv i samme Land, der kommer til at betale Beskyttelsen. Dette fremgaar af selve den Kendsgerning, at det Erhverv, man

beskytter, ikke kan konkurrere med de indførte Varer, det maa have en højere Pris, og denne Merpris maa de øvrige Erhverv betale, og naar der er Beskyttelse og Understøttelse over hele Linien, bliver denne illusorisk, for saa vidt Beskyttelsesgraden for de enkelte Erhverv ikke er forskellig, hvad naturligtvis ofte vil være Tilfældet, idet de stærke udnytter de svage, de kloge snyder de mindre kloge.

Et til alle Tider straalende Eksempel herpaa har man i Paradoksernes Land, U. S. A. Her fulgte man i hele det 19. Aarhundrede en kras Industribeskyttelsespolitik, som yderligere blev stærkt strammet omkring 1890. Nogen Reduktion fandt Sted i Toldsatserne under *Wilson* fra 1912, men Krisen omkring 1920 blev Anledning til Genemførelsen af den berygtede Fordney-Tarif i 1922, der gjorde U. S. A. til et lukket Land for en lang Række Varer. Med denne Lov skulde man tro, Bægeret var fyldt, hvad imidlertid ikke var Tilfældet, idet Harley-Smooths-Tariffen af 1930 yderligere skruede Beskyttelsen i Vejret. I disse Toldlove er Landbruget sikret samme Beskyttelse som Industrien, men trods det, at U. S. A. lige til 1931 var Verdens største Eksportør af Landbrugsvarer, og dets Landbrugspriser i det store og hele derfor var i Overensstemmelse med Verdensmarkedets Priser, er det paradoksale i denne Situation aldrig helt ud gaet op for det amerikanske Landbrug. Dette fremgaar alene af den Kendsgerning, at de amerikanske Landmænd lige til 1932 støttede det republikanske eller beskyttelsesvenlige Parti, og selv den siddende demokratiske Regering har ikke vovet paa afgørende Maade at pille ved den bestaaende Beskyttelse, skønt den fuldtud erkender den erhvervsmæssige og økonomiske Ulighed mellem Industri og Landbrug, denne Toldlovgivning medfører. I Stedet for søger man at udligne Erhvervsuligheden ved under forskellige Paaskud at udbetale store direkte og indirekte Tilskud til Landbruget. De senere Aar har denne Understøttelse beløbet sig til omkring 1 Milliard Dollars

om Aaret, hvilket svarer saa nogenlunde til, at vi her i Landet ydede vort Landbrug omkring 150 Mill. Kr. i Tilskud.

Men selv om Beskyttelsen nu ved den Maade, den er gennemført paa i U. S. A., er ført ud i det paradoksale, saa er det anvendte Princip for øvrigt ganske det samme i alle andre Landbrugseksportlande, Beskyttelse af Industrien og en mere eller mindre gennemført Understøttelse af Landbruget til at opveje Industribeskyttelsens Fordyrelse af Produktionsomkostningerne, omend Metoderne varierer stærkt fra Land til Land. I visse sydamerikanske Lande som Argentina og Brasilien er den af Landbrugseksporten hjembragte Valuta blevet betalt med en Overpris, i Canada, New Zealand og flere af de baltiske Lande har Regeringerne garanteret bestemte Priser paa visse Eksportvarer, i Australien, Holland, Sverige, Danmark m. fl. Lande betaales Hjemmeforbruget med en Overpris i Forhold til Verdensprisen o. s. v.

Paa sin Side har Indførselslandene anvendt de samme Midler foruden Beskyttelsesforanstaltninger i Form af Told, Kvota og Indførselsforbud. Klarest ligger Billedet i et Land som Tyskland, hvor Staten har socialiseret Indførselen og faktisk hele Handelen med Landbrugsvarer og fastsat bestemte Priser paa disse. Der er herved fastlagt en ganske bestemt Norm for Landbrugsproduktionen bestemt af disse faste Priser og de gældende Produktionsudgifter, saaledes at Muligheden for enhver Paavirkning udefra er udelukket. Ved at regulere disse Prisers Højde er man dernæst i Stand til at differentiere Produktionen, som man ønsker det, i første Omgang fik Kornpriserne og navnlig Hvedepriisen en Fortrinsstilling for at gøre Landet selvforsynende med Brødkorn, da dette var opnaaet, forøgede man Prisen paa andre Planteavlsprodukter.

Der er nu det interessante, at man viger tilbage for at anvende dette System, som man oprindeligt havde tænkt sig det. Paa Grund af den Mangel paa Arbejdskraft og

Stigning i Produktionspriserne, som Krigsøkonomien har medført, er der sket en Standsning i Produktionsfremgangen af Mælkeriprodukter. Den logiske Følge heraf skulde være, at man forhøjede Mælkepriserne, hvad man imidlertid ikke har povet med den gældende høje Smørpris og den Forhøjelse af Prisniveauet, der vilde blive Følgen, og man er derfor i Stedet ogsaa i Tyskland tyet til at understøtte Mælkeprisen direkte ved med Statsmidler at udbetale et Tilskud af 2 Pfg. pr. kg Mælk.

For Englands Vedkommende er Billedet betydelig broget, men afgiver en Række overordentlig interessante og lærerige Eksempler paa de økonomiske Virkninger overfor et Erhverv som Landbruget af de forskellige Beskyttelsesforanstaltninger, idet England har bragt saa at sige alle tænkelige Midler i Anvendelse til Støtte af sit Landbrug fra Told, Kvota, Tilskud, Fast-Pris til Indførselsforbud, og tilsyneladende uden større Virkning, men ogsaa kun tilsyneladende. Thi ved Bedømmelsen af den engelske Landbrugspolitik og dens Resultater maa man tage i Betragtning, at England i 1932 gennemførte en ensartet Tarif paa 15 pCt. paa hele sin Indførsel, en Tarif, der siden da er blevet forhøjet betydeligt paa adskillige Varer, og i 1933 gav det ved Ottawa-Aftalerne Dominions vidtrækkende Indrømmelser netop paa Landbrugsindførselen. England afgiver herved netop Eksempel paa et Forsøg paa at løfte sig selv ved Haaret, og Kendsgerningerne taler for, at Landbruget kun har opnaaet uvæsentlige eller maaske ingen Fordele over for de øvrige Erhverv i Sammenligning med Tiden sidst i 1920'erne, før Krisen.

England gennemførte sin Landbrugsbeskyttelse under Brask og Bram og med store Forhaabninger, og Opmærksomheden om den er holdt vaagen siden, derimod er der ikke blevet talt og skrevet meget om den engelske Industribeskyttelse, og dog har Forholdet været det, at den Erhvervsfremgang, der har været i England de senere Aar, navnlig har fundet Sted i de Industrier, der lod sig beskytte, hvilket vil sige Hjemmeindustrierne eller de Indu-

strier, for hvilke den væsentligste Afsætning ligger paa Hjemmemarkedet, f. Eks. Automobilindustrien. Det turde derfor være ubegrundet, naar man i England føler sig skuffet over Landbrugsbeskyttelsens Virkninger.

Som vi erindrer, blev den engelske Landbrugsbeskyttelse gennemført ud fra flere Motiver end netop at beskytte selve Landbruget, ja Hensynet til dette kom vel endda i sidste Række.

For det første mente man, en forøget Beskyttelse af Landbruget skulde medvirke til at formindske den i 1932 store Arbejdsløshed, for det andet ønskede man med Erfaringerne fra Undervandsbaadskrigen i 1917—18 i Erindring at gøre sig mere uafhængig af udenlandske Tilførsler, for det tredje skulde ved den gennemførte Toldlovgivning den gamle chamberlainske Ide om en Sammenvejsning af Imperiet i en Toldunion virkeliggøres, og for det fjerde vilde man tiltvinge sig handelsmæssige Fordele over for Eksportlandene.

Af disse Formaal blev kun de to sidste naaet i væsentlig Omfang, tværtimod at absorbere Arbejdskraft afgav Landbruget saaledes fra 1932 endda i forstærket Tempo Arbejdere, og Produktionsstigningen blev ganske uvæsentlig og fandt kun Sted inden for Forædlingsvirksomheden, medens Raastofproduktionen, Agerbruget, gik yderligere tilbage. Man troede, at naar man blot forøgede Landbrugets Indtægter, vilde Erhvervet udvide Produktionen og absorbere Arbejdskraft, man var ikke opmærksom paa Udgiftssidens Virkninger, og navnlig gjorde man sig ikke klart, at i et Storlandbrug, som det engelske, er det ikke Produktprisen, der er afgørende for Beskæftigelsens Omfang, men derimod Arbejdskraftens og de tekniske Hjælpemidlers relative Pris. Den garanterede Hvedepris paa 20 sh. pr. hkg og Støtten til Sukkerproduktionen gennemførtes med Henblik paa en Udvidelse af Agerdyrkingen og derved Forøgelse af Beskæftigelsen; Resultatet blev en Forøgelse af Hvedearealet med 50 pCt. og en samtidig Nedgang i Byg- og Havrearealerne af omtrent samme

Omfang, en Udvidelse af Arealet med Sukkerroer og omtrentlig tilsvarende Formindskelse af Arealet med Foderroer, endvidere en stærkt forøget Anvendelse af Teknik, hvorved Arbejdskraft overflødiggjordes. Efter disse Erfaringer har det næste Skridt været Gennemførelsen af et Tilskud til saavel Byg- som Havredyrkningen, saaledes at der sikres en rentabel Pris for Byg og Havre. Til Kød- og Mælkeproduktionen gives ligeledes kontante Tilskud, Flæske- og Faareproduktionen er garanteret visse faste Priser. I det hele taget er det interessant at bemærke, at man i England lidt efter lidt glider over mod det tyske System, uden at der er Tale om nogen Efterligning eller Paavirkning, det sker alene, fordi det tyske System er det mest effektive, naar det drejer sig om i et udpræget Indførselsland at tilføre Landbruget overbevisende og stabile Fordele. Men den logiske Konsekvens heraf maa naturligvis være, at den engelske Regering sikrer sig en regulerende Indflydelse paa Indførselen, paa hvilken Maade dette nu end gennemføres. Man vil saaledes kunne vente, at begge de tidligere to største Indførselslande af Landbrugsprodukter fremtidig vil blive statsligt organiserede Markeder, et Resultat af den nuværende Handelspolitik af overordentlig indgribende Betydning for Landbrugs-eksportlandene baade i økonomisk og teknisk Henseende, thi i samme Omfang som Markederne reguleres, maa ogsaa Produktionen reguleres. En Forsmag herpaa har vi allerede i Svineordningen, og det er jo ikke ubekendt, at Ægproduktionen allerede længe har staaet for Tur til samme Behandling, og at Situationen netop i den senere Tid var blevet særlig faretruende, fordi Ægproduktionen i England efter i nogle Aar at have vist en stagnerende Tendens atter var begyndt at stige, vel navnlig paa Grund af de ulykkelige lave Kornpriser.

Man kan paa Grundlag af de i den sidste Snes Aar gjorte Erfaringer fastslaa, at Tendensen i Landbrugsbeskyttelsen gaar fra Told over Kvota til fuldstændig Regulering af Markederne, og at Følgen omvendt i Land-

brugseksportlandene bliver Tilskud til Produktionen og Regulering af denne, og at den internationale Arbejdsdeling derved faar et yderligere stærkt Knæk.

Følgen af dette bliver nu for det første, at Landbrugsmarkederne formindskes, baade fordi Produktionen i Indførselslandene forøges, og fordi Prisniveauet for Landbrugsvarer i disse forhøjes, hvorved Forbruget aftager, og der bliver derved lagt et stadigt Tryk paa Landbrugseksportlandene. Først gav dette sig Udtryk for Kornproduktionen, som er den Produktionsgren, der lettest lader sig beskytte, som reagerer hurtigst for Beskyttelsen, og som man i alle Lande, Danmark næsten ene undtaget, tidligt gennemførte Beskyttelsesforanstaltninger for. Og af Kornarterne er det igen særlig Hveden, det almindelige Brødkorn, der er blevet ramt af Beskyttelsen, og Følgen har været, at Verdensomsætningen med Hvede er skrumpet ind til henimod Halvdelen af, hvad den var sidst i 20'erne eller med op imod 90 Mill. hkg om Aaret. Men ogsaa for Rug, Byg og Havre har der været en betydelig Nedgang i Verdenshandelen, hvad der dog har været mindre føleligt, fordi de omsatte Mængder af disse Kornarter er saa meget mindre end af Hvede. Kun af Majs omsættes der noget nær samme Mængde nu som før Krisen, navnlig fordi England har forøget sin Indførsel overordentlig.

Vi ser i disse Aar, hvorledes ikke alene de europæiske Industrilande har forøget deres Hvedeproduktion, men ogsaa Landbrugslandene som Holland, Italien, Polen, Norge og Sverige, idet man som sagt i Beskyttelsen af Hvedeproduktionen har fundet en nem og bekvem Maade at støtte Landbruget paa, og idet man derved samtidig har forøget sin Raastofbasis og frigjort sig for udenlandske Tilførsler, hvad jo er et af Tidens Løsener.

Men Forædlingsproduktionen er efterhaanden lige saa haardt ramt af Indførselsrestriktionerne som Kornproduktionen, for Kød og Flæsk eksisterer der intet frit Marked mere, alle Kødmarkeder er socialiserede, kontin-

genterede eller helt lukkede, for Smør og Æg er der kun det engelske Marked tilbage, de øvrige Markeder er ligeledes lukkede. Her i vort Land hænger Økonomien faktisk kun i den spinkle Traad, der hedder den engelske Baconordning; med den bristet, hvad der hører til det, der maa forudses kan hænde, vil Forædlingsvirksomheden blive overordentlig daarligt stillet.

Havde man nu for Aar tilbage, før Krigen, tænkt sig den nuværende Udvikling og Situation mulig, vilde man have betegnet den som et overordentlig økonomisk Tilbageskridt, førende ud i den rene Forarmelse. Det er vel ogsaa mere end tænkeligt, at Verden uden den megen Protektionisme i Tiden efter 1920 i Dag vilde have været meget rigere og lykkeligere, men naar det trods alt ikke er gaaet værre, end det er, skyldes det de stærke tekniske Fremskridt, som har gjort det muligt at forøge Produktionen i de fleste Lande, uden at denne er blevet alt for meget fordyret. Paa den anden Side er det Teknikens Virkninger, der var en medvirkende Aarsag til Landbrugsbeskyttelsen.

En særlig Virkning af Nutidens Handelspolitik af landbrugsmæssig Betydning skal nævnes her; det er den syntetiske Industri og den industrielle Fabrikation af Erstatningsstoffer, som den er udviklet under Kampen for Raastoffer eller Selvforsyning. Foreløbig har denne Industri naaet overbevisende Resultater paa Spindstoffernes Omraade i Lande som Tyskland, Italien, Japan og U. S. A., Fabrikationen af Kunstuld af forskellig Slags er saaledes allerede af et betragteligt Omfang, og dette Raastof udgør en antagelig Procentdel af Raastoffet i mange Færdigvarer, men ogsaa inden for Foderstofindustrien er naaet tilsyneladende betydelige Resultater. I Tyskland er saaledes Fabriker i Gang, der paa Grundlag af Træsukker fabrikkerer Fodergær, og flere Anlæg er under Opførelse til Fabrikation af Foder-Urinstof. Om Virkningerne af disse Industrier set paa det lange Sigt kan man ikke ud-

tale sig, de vil afhænge af de Priser, disse Stoffer kan produceres til, men rent øjeblikkelig virker de med til at indsnævre Landbrugsmarkederne.

Ses der bort fra den øjeblikkelige gældende ulykkelige Tilstand, hvad naturligvis er vanskeligt, og stiller man det Spørgsmaal, er der ingen Mulighed for atter at demobilisere de mange Beskyttelsesforanstaltninger, atter at faa den internationale Arbejdsdeling til at fungere, maa Svaret blive pessimistisk. Det kan ikke forventes, at de tidligere Landbrugseksportlande vil slaa af paa deres Industribeskyttelse, og der er ingen rimelig Udsigt til, at Industrilandene vil slaa væsentligt af paa deres Landbrugsbeskyttelse. Det maa erindres, at der ved denne Beskyttelseslovgivning foruden rent økonomiske Overvejelser tillige gør sig andre og oftest endnu stærkere Hensyn gældende som nationale, sociale og militær-politiske. Dette er trukket særligt op i den tyske Landbrugslovgivning, men giver sig ogsaa Udtryk i alle andre Lande i fremtrædende Grad, bl. a. ogsaa i Lande som England og U. S. A., hvor man paa Grund af den tidligere over for Landbruget førte liberale Politik sidst skulde vente det. Det er saaledes værd at bemærke sig, at det britiske Labour-Party paa sit Program har en veludformet, positiv Landbrugspolitik, der forudsætter Statsregulering af Indførselen og et Fast-Pris-System; man vil altsaa ikke kunne vente væsentlige Indvendinger fra Oppositionen, hvis den engelske Regering gennemfører noget lignende. Motiveringen er her, at det skal gores muligt at hæve de daarlige Landarbejderløbninger til samme Niveau som Byarbejdernes, en Motivering for Landbrugsbeskyttelse, som vi genfinder i en lang Række Lande som Sverige, Holland, Tyskland, New-Zealand, U. S. A. o. s. v. For øvrigt maa det ogsaa tages i Betragtning, at det i de aller fleste Lande efterhaanden er blevet et anerkendt Synspunkt, at Landbruget har Krav paa med Regeringens Hjælp at faa forbedret sin økonomiske Stilling overfor den monopolistiske Politik, som de øvrige Erhvervsgrup-

per fører, dette som herhjemme er udtrykt i Formlen: »Landbrugets Ligestilling med de øvrige Erhverv«.

Det er indlysende, at denne Politik ikke levner megen Plads aaben for den internationale Arbejdsdeling, for gennem en Erhvervsudligning mellem Landene atter at faa Landbrugsproduktionen bragt ned paa et Niveau, hvor der er naturlig Balance med de andre Erhverv. Denne Erhvervsudligning tvinges nu til udelukkende at foregaa inden for hvert Lands Grænser, hvilket for Landbrugs-eksportlandene betyder en forholdsvis stærk Udvikling af Industrien i Forhold til den Tilgang paa Raastoffer, man er i Stand til at skabe sig, en Udvikling, som paa den anden Side vender sig mod Eksporten. Det er endvidere en ret langsom Proces, men dog en Proces, som i Løbet af de sidste 5—6 Aar har bragt en Del Resultater i adskillige Lande. Saaledes har vi set Meddelelse om en vis Arbejds-mangel i Landbruget i Lande som Argentina, New-Zealand, Australien, og herhjemme er Fænomenet ogsaa kendt. Ligeledes er det aktuelt i Tyskland, og fra forskellige Egne i England er det begyndt at melde sig. Det betyder naturligvis, at Trykket paa Landbrugsmarkederne aftager, og foreløbigt har vi da ogsaa set en vis Stagnation i Smørproduktionen i de først nævnte Lande og en samtidig Prisstigning. Kunde denne Udvikling faa Lov til at forløbe i Ro, skulde det være at forudse, at den atter vilde tilføre Landbrugsproduktionen en vis Stabilitet, uden at der dog kan være Tale om at forøge dens Omfang.

Der er dog nogle Usikkerhedsmomenter i dette Regnestykke, som ikke kan forbigaa. For det første Kornproduktionen og især den Kornpolitik, Nordamerika vælger at følge. Det er muligt, at den Begrænsning af Kornproduktionen, som den nuværende Regering har gennemført, ikke lader sig opretholde, og dens Alternativ er statsunderstøttet Eksport af Produktionsoverskudet i en eller anden Form. Men for øvrigt er det ikke til at bedømme, om en yderligere Mekanisering af Kornproduktionen i

de store Kornlande vil komme til at betyde et stadigt Pres paa Kornprisen. Bliver dette Tilfældet, og vi faar en Aarrække med lave Kornpriser, vil det begunstige en fremadskridende Udvikling af den beskyttede Forædlingsvirksomhed i Indførselslandene.

Dernæst maa de osteuropæiske Landbrugslande nævnes. Vi har bemærket den stadige Stigning i deres Smør-eksport, og nogle af disse Lande, især vel Østersolandene, har betydelige latente Produktionsmuligheder for Husdyr-produkter, ikke mindst i Betragtning af deres stadigt lave Omkostningsniveau. Ved en forøget Anvendelse af Teknik parret med lave Arbejds lønninger skulde der være den største Sandsynlighed for en stigende Produktion som Bytteobjekt med Industrivarer fra Landene mod Syd og Vest.

Og endelig vil jeg til Slut nævne de imperiale og regionale Aftalers Politik. Det er muligt, at de engelske Toldpræferencer med Dominions ikke lader sig opretholde i samme Omfang som hidtil over for Kravet om yderligere Beskyttelse eller dog Stabilisering af den engelske Landbrugsproduktion, men det er mere sandsynligt, at det ikke bliver Kronlandenes Landbrug, der kommer til at betale, hvad dette koster, det er mere nærliggende at antage, at det bliver de andre Eksportlande, der skal betale Hovedomkostningen. Vi har allerede erfaret den indgribende Virkning paa Omsætningen paa det engelske Marked, som Ottawa-Aftalerne har haft; en stadigt stigende Andel af den engelske Fødevarerimport kommer fra Kronlandene paa Grund af de Begunstigelser, disse nyder, og vi er bekendt med, at betydelige økonomiske Interesser og desuden nationale og følelsesbetonede økonomiske Hensyn staar Vagt om Opretholdelsen af denne Tilstand. Vi maa derfor være indstillet paa, at denne Handelspolitik fortsættes eller endog yderligere befæstes, hvilket betyder ringere Vilkaar for Landbruget i de uden for Systemet staaende Landbrugslande.

Men foruden det engelske Ottawa-System maa man med

Interesse følge de tyske regionale Handelsaftaler med Balkanlandene, som de er presset igennem i Lobet af det sidste Par Aar. Der er herved dannet et lukket Handelsaftale- og Byttehandelssystem med vidtrækkende Konsekvenser mellem en Række udprægede Landbrugslande og et af Verdens største Industrilande og Landbrugsmarkeder, og Virkningen har omgaaende vist sig ved et stærkt stigende Handelssamkvem indenfor dette System. At disse Lande er udprægede Raastofproducenter faar i denne Sammenhæng ikke større Betydning, fordi Tyskland selv har et velorganiseret og højtstaaende Husdyrbrug, der kan omsætte de importerede Raastoffer. Paa den anden Side er disse Landes Interesser i det engelske og de vest-europæiske Markeder aftaget i samme Grad, som de er blevet knyttet fastere til det tyske, saaledes at den øjeblikkelige landbrugsmæssige Virkning af denne Politik maaske ikke har haft større Betydning, men indirekte medfører den en Svækkelse af de engelske Eksporterhverv og dermed af den engelske Købeevne, og set paa længere Sigt har Tyskland en selvfølgelig Interesse i Udviklingen af Produktionen i disse Lande.

For ovrigt er de to andre betydeligste Industrilande, U. S. A. og Japan, ogsaa begyndt at interessere sig for regionale Handelsaftaler ved med deres Købekraft at afpresse sig handelsmæssige Fordele; U. S. A. baade paa det nord- og sydamerikanske Kontinent, Japan paa en særlig haandfast Maade paa det asiatiske Kontinent og endelig danner hele den russiske Verden et fuldstændig autartisk System.

I samme Grad som den her omtalte Udvikling krones med Held, i samme Grad betyder den et Tryk paa de Lande, der ikke falder ind under en af de bestaaende Handelsaftalegrupper. Som bekendt har en Gruppe af disse Lande her i Vesteuropa, de saakaldte Osløstater, forsøgt at finde hinanden og gennem Handelsaftaler at begunstige hinandens Erhvervsliv, et Forsøg, der desværre paa Forhaand er dømt til at mislykkes, fordi deres

nuværende Erhvervsstruktur er altfor ensartet, men at Forsøget er blevet gjort er symptomatisk og viser tilstrækkeligt hele Udviklingens Tendens.

I de Betragtninger, jeg her har anstillet, har jeg naturligvis helt maattet se bort fra den nuværende, fortvivlede Situation, og om dens Indflydelse paa den fremtidige Udvikling vil det være uden Art at spaa, kun saa meget tør man næsten med Sikkerhed forudsige, at hvem der end gaar ud af Kampen som den sejrende Part, vil det ikke komme til at betyde nogen Svækkelse af den økonomiske Nationalisme.
